הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת בבא מציעא - דף טז

עיונים על הדף

מה מפקיע את הקנין אישות לאחר מיתה?

הביאה הגמ' בשיטת רבי מאיר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, לכן אם קידש אשה שיחולו הקידושין לאחר שמת בעלה מקודשת. וצריך להשכיל נהי שסבר רבי מאיר ששייך לעשות מעשה קנין אף על דבר שלא בא לעולם, אך האשה עתה היא "אשת איש" ומה יפקיע את קניינה לבעלה לכשימות, נכון ששייך להחיל קנין על חפץ שלא בא לעולם, אבל לגבי האשה צריך משהו שיפקיע את קניינה של האשה, האם במות בעלה הקנין פקע לבדו?

כאשר הבעל מת, אין הדבר פשוט שנפקעה השייכות בין הבעל לאשה. ואמנם מבואר בריש מסכת קידושין, האשה קונה את עצמה במיתת הבעל, א"כ מבואר שברגע שמת הבעל אין בין הבעל לאשה שום קשר. אולם בגמ' *(שם יג, ב)* אמרו, וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל. בשלמא גט, דכתיב וכתב לה ספר כריתות, אלא מיתת הבעל מנלן. סברא הוא. הוא אסרה והוא שרתה. והא עריות וכו' אמר רב אשי שתי תשובות בדבר חדא וכו' ועוד כתיב ושנאה האיש אחרון וכתב לה ספר כריתות או כי ימות האיש האחרון *(דברים כד)* ואיתקיש מיתה לגירושין מה גירושין שריא וגומרת אף מיתה שריא וגומרת. עכ"ל. לא מן הדין והמקום, לבאר עתה את דברי הש"ס הנ"ל. אולם ודאי שמענו, שלא שייך לומר, פשוט מסברא, שמיתת בעל, מהוה היתר לשוק, לאשה שמת בעלה. ואף שהגמ' אמרה מסברא, הוא אסרה והוא שרתה, אולם קשיא מעריות וכו', ואף למסקנא אין זה לימוד פשוט מסברא, אלא ילפותא ממלחמה או מגירושין.

בקושיית הש"ס שנילף מסברא הוא אסרה והוא שרתה, כתב רש"י *(שם ד"ה והוא)* כשאינו בעולם נפטרה הימנו שהרי בו היתה קשורה עכ"ל. כלומר עתה אין דבר האוסרה, וא"כ אין סיבה שלא תהיה האשה מותרת לשוק. ובכ"ז הגמ' הקשתה מדין עריות וכו'.

נמצאנו למדים, אדם שקידש אשה והרי היא קשורה בו שעה אחת, אין סיבה להתירה לעלמא, אף שעכשיו אין הוא בעולם. כיון שהחיל בה חלויות של איסורים, ועתה שמו עליה, ושמה הפך מ"פנויה" ל"אשת איש". אין גדר הדבר שהיא אסורה לעולם כיון שהיא אשתו של פלוני. אלא עתה הגדירה אותה התורה בתורת "אשת איש" והיא ואיסורה בדיוק כמו שאר עריות שלא פוקעים, ובה עצמה יש סיבה עצמית לאיסורים. עד שהוצרכו ללמוד מפסוק שיש מתיר, שנקרא "מיתת הבעל".

מכח דבר זה דנו הקדמונים, **האם אשה שאין לה בעל, והיא אשת איש. כגון אשתו של אליהו הנביא, או אשתו של רבי יהושע בן לוי, שנכנסו לעולם האמת בעודם חיים, האם נשותיהם מוגדרות כאשת איש או כפנויות.**

המקור הביאו הפוסקים, מתרומת הדשן *(סי קב)* שהוכיח מדברי הגמ' בנדה *(ע, ב)*. שדנו בגמ' האם אשת לוט שנהפכה לנציב מלח מטמאה או לא. ואמרו שמת מטמא ואין נציב מלח מטמא, מת מטמא ואין החיים מטמאין, אע"פ שודאי אשתו של לוט מתה, אלא שנהפכה לגוף אחר, כך גם נוקט התרומת הדשן, אשת רעהו אסורה ולא אשת מלאך, שכולן רוחני ולא גופני.

ותמה בקוב"ש *(ח"ב, כח)* אמנם היא לא מוגדרת אשת רעהו, אולם היכן נעלם האיסור של אשת איש, הרי מבואר בגמ' כנזכר לעיל, שאם לא היה פסוק המתיר בין הבעל שמת ובין האשה שמתה, היה נשאר האיסור לעולם אף לאחר מיתה. א"כ היכן נעלם האיסור של אלו שהפכו למלאכים רוחניים. והניח בצ"ע.

ואף בשו"ת יהודה יעלה *(ח"ב חו"מ ד)* דן בארוכה בדברי התרומת הדשן, והעלה ג"כ את הקושיה הנזכרת. ונקט, שכל דברי התרומת הדשן הם לאחר דברי הש"ס, שבאמת אשת איש נפקע לאחר מיתת הבעל. לכן אפשר גם לחדש אשת רעהו ולא אשת מלאך. אולם עדיין נשאר בתימה, מה היה צד להש"ס לאסור לאחר מיתה, אם כ"כ פשוט לתרומת הדשן, שאין איסור לאחר שאין האדם נמצא בהוה שבעולם. ונוקט, לחלק בין מיתה של דרך כל האדם, שבלא חידוש הגמ', בעת תחיית המתים היה נשאר האיסור של האשת איש וכו'. לבין אדם שהיה למלאך שלעולם לא ירד ממדרגתו, וא"כ לעולם לא יתכן שתהיה אשת איש, ולכן פוקע איסור זה.

הנהגת החיים "ועשית הישר והטוב.

אם גבה המלוה קרקע בחובו, ולאחר זמן פרע הלווה במעות ישיב לו את הקרקע לא מצד חיוב הדין אלא מצד "ועשית הישר והטוב בעיני ד"". ביאר רש"י לקמן *(לה, א ד"ה אדעתא)* שכאשר המלוה נתן את המעות לא חשב לרכוש קרקע, אלא נתן בתורת הלוואה, לכן שיש ביד הלווה להשיב יחזיר את הקרקע.

הרמב"ן *(עה"ת בתחילת פרשת "קדושים")* חלק על רש"י שביאר שענין "קדושים תהיו" בא להפריש את האדם מן העריות ומן העבירה, אלא ביאר הרמב"ן שקדושים תהיו בא להורות הנהגה על האדם שיהיה פרוש אף בדברים המותרים, שלא יהיה מוגדר "נבל ברשות התורה".

הוסיף הרמב"ן, לאחר שכתבה תורה אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר והטוב *(דברים ו יח)*, שיכניס בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו. וברמב"ן *(שם)* ביאר שאמנם ע"פ המשמעות הפשוטה בא ציווי התורה לעשות ולשמור את המצוות מחמת שהקב"ה ציווה עליהם ולכך תעשה אותם להיות ישר וטוב בעיני ד', אך חז"ל דרשו מפסוק זה להתנהג ע"פ משורת הדין, והתנהג בטוב גם בדברים שלא בא הציווי עליהם היות שהקב"ה אוהב את הישר והטוב.

מסיים הרמב"ן, וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל *(ויקרא יט טז)*, לא תקום ולא תטור *(שם יח)*, ולא תעמוד על דם רעך *(שם טז)*, לא תקלל חרש *(שם יד)*, מפני שיבה תקום *(שם לב)*, וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכו', וזה מה שאמרו *(יומא פו)* "ודבורו בנחת עם הבריות", עד שיקרא בכל ענין תם וישר.

ועי' בדברי הרב המגיד *(סוף הלכות שכנים יד, ה)* שביאר את עומק הדין ב"דינא דבר מצרא" שצריך להקדים ולמכור שדהו לשכנו, שאמרה תורה "ועשית הישר הוטוב" שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני האדם. לומד המהרי"ץ חיות *(כאן בסוגיא)* שהנהגה זו היא מצוות עשה מן התורה, ונכללו בה הרבה פרטים מדרבנן.

סיכום הדף

נושא היום: גזלן שלא טרח. מצא שטר הקנאה. שטר חלטאתא, אדרכתא.

גזלן שמכר את הקרקע אך מכר את הקרקע **לאדם נוסף**, או **הורישה**, או **נתן במתנה**, או **קיבלה בירושה**, אין אומרים שלקיחתו מהבעלים מורה על נאמנותו ורצונו להעמיד את הקרקע ביד הלוקח. **אם לאחר שגזל ומכר**, חזר הגזלן לגזל ואמר לו קרקע שלקחתי היא תמורת חוב שאתה חייב לי, **אם יש לגזל קרקע אחרת** ואומר שמעוניין דווקא בזו, אומדים דעתו שמעוניין שתעמוד הקרקע אצל הלוקח, **אך אם אין לגזל עוד קרקע** כל רצונו לפרעון חובו. **אם נתן הנגזל לגזלן את הקרקע במתנה**, נחלקו רב אחא ורבינא, **לחד**, מתנה כירושה שלא טרח בעבורה ואין ראיה שמעוניין להעמיד ללוקח. **לחד**, מתנה כמכר, מתנה אין נותנים סתם וטרחתו לקבל המתנה מוכיחה שבא להעמיד ביד הלוקח.

גזלן שטרח ורכש את הקרקע מוכח שמעוניין להעמידה ביד הלוקח, **נחלקו עד מתי יש ראיה במעשיו: לר"ה**, עד שעת העמדה בדין. **לחיא בר רב**, עד שבי"ד יתן ביד הלוקח שטר "אדרכתא" *(שטר שיוכל לגבות מנכסי הגזלן)* **לר"פ**, עד שבי"ד מוציאים להכרזה את קרקעו של הגזלן.

ביאר רבא לרמי בר חמא, הלוקח זכה בקרקע שטרח עליה הגזלן, בהנאה שהאמין לו הלוקח הקנה לו הגזלן. **הקשה רב ששת** שהרי זה דבר שלא בא לעולם וכדין התוספתא מה שאירש מאבא מכור לך וכד' לא אמר כלום. **אך ביאר רבא**, שכאשר סומך דעתו מועיל הקנין. *(וכך אמר רבא לפני רבי אבא בר זבדא, וכך ביאר אביי לפני רב יוסף במעשה שהיה בפומבדיתא.)*

חילקו בברייתא בין מכר מה שאירש מאבא, או מה שתעלה מצודתי, שלא מועיל לקנין, אך אם אמר מה שאירש מאבא **היום** ומה שתעלה מצודתי **היום** מועיל לקנין, **ביאר ריו"ח**, שכאשר אמר היום אומדים בדעתו שאביו גוסס ומוכר מחמת שצריך מעות לקבורה וכו', וכן במצודה שאמר היום צריך מעות לפרנסתו.

אמר רב הונא בשם רב, אם אמר שדה שאקנה מכורה לך מעכשיו, מועיל. **אמר רבא מסברא**, מועיל דווקא שאמר שדה בסתם, אך אם אמר על שדה מסויימת, מי אמר שימכרו לו. **אך רב אמר** אף על שדה מסויימת שמועיל, שרב סבר **כשיטת רבי מאיר** שאמר שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, באופן שאדם קידש אשה לאחר שימות בעלה, מקודשת.

מצא שטר הקנאה *(שטר שיש בו שיעבוד נכסים מהלווה כלפי המלווה)*, יחזיר למלווה שאף אם לא הייתה הלוואה שיעבד נכסיו. ולא חוששים לפרעון שהיה צריך לקרוע את השטר. **וכן העיד ר"נ** שזוכר מגיל 6 או 7, שאביו היה מסופרי בי"ד של שמואל וכך היו מכריזים. **רב עמרם הוכיח** ממשנה לקמן *(כ, א)* ששטר שקויים בבי"ד יחזיר ולא חוששים לפרעון. **אך אמר רב זירא** שלא מדובר בשטרות פרעון אלא לראיה, שטר "**חלטאתא**" *(לוה שסירב לפרוע נותנים בי"ד שטר למלוה זכות לגבות מנכסי הלווה.)* או שטר "**אדרכתא**" *(לוה שלא היה לו נכסים נותנים בי"ד שטר למלוה שיוכל להוציא מכל נכסי הלוה.)*. **אמר רבא** ששטרות אלו שייכים בפרעון באופן שהלווה פרע מחזיר לו המלוה את הקרקע ואת השטר. וא"כ מוכח שלא חוששים לפרעון. **אלא ביאר רבא**, מחזירים היות והלוה הזיק לעצמו שלא קרע את השטר. **ואם טען המלוה** אבד שטרי, היה צריך לדרוש שיכתוב לו המלוה שטר שמכר לו את הקרקע, וזה נקרא קנין חדש ללוה שהרי מן הדין המלוה לא חייב להחזיר אלא רק מצד "ועשית הישר והטוב בעיני ד'".

בשטר חוב, חוששים לפרעון ומה שלא קרעו את השטר, שמא דחהו המלוה למחר, או מחמת שמעוניין שישלם את שכר הסופר שכתב את השטר.

אמר רבי אבהו בשם ריו"ח, מצא שטר חוב לא יחזיר, אם השטר **בלא הנפק** *(-קיום)*, לא יחזיר שמא עדיין לא לווה. אף אם **יש בו הנפק**, חוששים לפרעון. ואת הדין האמור "כל מעשה בי"ד יחזיר" **ביאר רבי אבהו** שמדובר שהלווה הוחזק כפרן על מלווה אחרת, לכן לא נאמן לומר פרעתי. **אך רבא חולק**, שהרי יכול להיות שהלוואה זו באמת פרע, אלא הנידון של מעשה בי"ד כאמור עוסק בשטר "חלטאתא" ו"אדרכתא".